

عبدالرضا دشتی زاده – وقتی «نام جزیره قشم» به عنوان بزرگ‌ترین جزیره خلیج را در سفرنامه‌ها و نقشه‌های تاریخی بررسی می‌کنید با نام‌های گوناگونی روبرو خواهید شد. به نظر اولین بار در اسناد یونانی در دوران پیش از میلاد، جزیره قشم با نام «اُوآرآکا» شناخته می‌شود. پس از آن جزیره در اسناد و سفر نامه‌های تاریخی به نام‌های بُرخت، کاران، اَبَر کاوان، ابر کافان، ابر کان، این کاوان شناخته می‌شود. در دوره‌های متاخر تر نام این جزیره در اسناد و نقشه‌های تاریخی با نام‌های «اِکشم»، جزیره الطویلِه، دراز، لافت، باسعیدو و… مشخص می‌شود. به‌طور کلی بیان این مطلب به مشخص است.

به گزارش روزنامه دریایی سر آمد، عبدالرضا دشتی‌زاده در مطلبی اختصاصی برای روزنامه دریایی اقتصاد سرآمد، با نگاهی تاریخی به بررسی جایگاه روستای باسعیدو در جزیره قشم و روایت اخراج انگلیسی‌ها از این جزیره پرداخته است. این نوشتار را در ادامه می‌خوانید:

برای پی بردن به نام‌های مختلف جزیره قشم در طول تاریخ، باید رویدادهای تاریخی خلیج فارس را شناخت. به نظر تنوع نام جزیره قشم در طول تاریخ به دلیل گسترده‌گی جغرافیایی این سرزمین است. در هر دوره تاریخی، یک منطقه یا روستای این جزیره به‌لحاظ جمعیتی، با فعالیت اقتصادی و به‌نوعی مرکز حکومتی می‌شود و بدین جهت نام کل جزیره را به خود می‌گرفت؛ جزیره لافت، جزیره کِشم، جزیره باسعیدو و.. در مورد وضعیت جغرافیایی جزیره قشم گفته شود که این جزیره در قسمت ورودی خلیج فارس (آبراه هرمز) قرار دارد، از سمت شرق و شمال شرقی به جزیره هرمز و لازک، از جنوب به جزیره هنگام و از جنوب غربی نیز به جزایر سه گانه ایرانی؛ تنب کوچک، بزرگ وبوموسی محدود می‌شود. طول این سرزمین پهنای بیش از ۱۱۰ کیلومتر و عرض متوسط ۴۰ کیلومتری، ۲۰۲ کیلومتر کرانه و خط ساحلی دارد. بررسی و پژوهش‌های باستان‌شناسی نشان از این دارد که این جزیره از دوران پارینه‌سنگی (حدود چهل هزار سال پیش) مورد سسکونت بشر قرار گرفته شده است. در منطقه بام قشم میان روستاهای سلخ و طبل مجموعه‌ای از ابزار سنگی بدست آمد که بشر نخستین در زندگی شکارو زری خود از آن استفاده می‌کردند. بر پایه نتایج بررسی‌های باستان‌شناسی و برخی اسناد تاریخی می‌توان نتیجه گرفت که جزیره قشم در بسیاری از حوادث و رویدادهای خلیج فارس دارای آثار و مدارک باستان شناسی و تاریخی بسیاری است.

در سال‌های پیش از انقلاب و در دهه‌های اخیر در بخش هسای مختلف جزیره بندرگاه‌های هخامنشی، آتشکده، نیایشگاه و گوردخمه‌های اشکانی و ساسانی در کنار بناهایی با معماری اسلامی (مقابر) کشف شدند. از آثار تاریخی ایران باستان در جزیره که بگذریم، مقابر و بناهای اسلامی متعددی از دوران تیموری تا قاجاری در کنار روستاهای این منطقه دیده می‌شوند. علاوه بر آن قبرستان‌های متعدد با سنگ‌های قبر کتیبه‌دار اسلامی که با مطالعه آن می‌توان بخش‌های از تاریخی جزیره را روشن کرد. در کل وجود سازه‌های دفاعی و نظامی در برخی از نقاط جزیره همه نشان از اهمیت نظامی این جزیره دارد. اگرچه در دوران پیش از اسلام و بخش‌های از دوران اسلامی ایرانیان حضور قدرتمندانه‌ای در آبراه ورودی خلیج فارس داشتند. ولی متأسفانه جزیره قشم به دلیل ضعف دولت‌های مرکزی (و ویژه در عصر صفوی به بعد) مورد تاخت و تاز نیروهای پرتغالی، هلندی و انگلیسی قرار گرفت. قلعه پرتغالی‌های قشم، ساختمان پتنگله روستای کانی و قبرستان انگلیسی‌های باسعیدو نشانه‌هایی از این تجاوزات کشورهای اروپایی به جزیره است. به دنبال حضور اروپاییان در پی حملات متوالی قبایل عرب موسوم به جواسم به جزیره به ویژه در پایان دوره نادرشاه تاقاجار شاهد کاهش امنیت جزیره می‌شویم.

از آثار تاریخی که بگذریم وقتی نام جزیره قشم را در سفر نامه‌ها و نقشه‌های تاریخی بررسی می‌کنید با نام‌های گوناگونی روبرو خواهید شد. بعد از سال‌ها گشت و گذار و گفتگو با قدیمی‌ها متوجه شدم روستا، کمتر کوه یا ساحلی در جزیره قشم دیدم که عاری از آثار تاریخی، خاطره، رویداد و سرگذشتی نهفته نباشد. روشن است برپایه تعدد آثار تاریخی در جزیره قشم نشان از آن دارد که این سرزمین به‌دو لحاظ در تاریخ خلیج فارس اهمیت دارد؛ قرار داشتن در ورودی آبراهه ی هرمز (جزایر مجاورآن) و وسعت پهناورش که با داشتن دشت‌های ساحلی و میان کوهی مشخص می‌شود.

توصیف کلی روستای باسعیدو

باسعیدو دارای چندین محله (اوشا به گویش محلی) است. اوشا «شهر بالا» کنار مسجد جامع و «اوشان زیر» در قسمت شمالی روستا قرار دارد. به محله ساحل شمالی روستا نیز پشت تیو (تیاب) هم می‌گویند. «تیو» در گویش محلی ساحل معنی می‌دهد. همچنین منطقه پُوه‌ودون (بودون) که تقریباً در شمال شرقی روستا از آبادی‌های قدیم این روستاست.

سدید السلطنه در توصیف جغرافیایی این روستا می‌گوید که در شمال باسعیدو کوه پُل اوغان قرار دارد و دریای میان این کوه و باسعیدو موسوم است به خور جعفری، کوه محله زیر در غرب روستا، کوه کلهه (همان قلعه) در ورودی و شرق روستا و همچنین کوه هودونی که از نامش پیداست که در گذشته محلی سرسبز بوده است. کوه کشتارون (مربوط به حملات دزدان دریایی جواسم) نیز در قسمت جنوب روستا در کنار کوه شِل گیر قرار دارد. طبق مصاحبه‌های مردم‌شناسی در گذشته اهالی در کنار

کشت صیفی جات به دریانوردی و ماهیگیری نیز مشغول بودند. در اطراف روستا تعدادی برکه (آب انبار) و کَرَبَن (پندهای گلی) وجود دارد که تعداد زیاد آنها نشان از اهمیت این روستا به لحاظ کشاورزی دارد. اکنون باسعیدو در جزیره با داشتن اسکله مهم صیادی تنها به ماهیگیری مشهور است و کشاورزی آن به دلیل خشکسالی‌های متعدد به‌طور کامل از میان رفته است. قدیمی‌های روستا درباره کشاورزی می‌گفتند که ما زراعت داشتیم، پیاز و هندوانه در اطراف روستا می‌کاشتیم. آنها حتی از صادرات سیفی جات روستایشان به کشورهای عربی با کشتی‌های بادبانی سخن می‌گویند. در کنار آن آب انبار (برکه به گویش محلی) زیادی در روستا و اطراف آن قرار دارد که می‌توان به برکه بالا، برکه سَرکاری، حاج عباس، کل سکنیه و برکه محله اشاره کرد. در کل نکته مهم در مورد چاه یا هر گونه سازه آبی در باسعیدو آن بود که برخی تنها به منظور آبگیری کشتی‌ها ساخته شده بودند. اهالی از وجود کانال هدایت آب از کنار قبرستان انگلیسی‌ها به ساحل پرایم گفتند. در کنار ساحل کانال انتقال آب(خل به گویش محلی) و مخزن برای آبگیری کشتی‌ها بازدید کردیم.

با مرور کلی اسناد تاریخی مربوط به دوره قاجاری و بناهای موجود در اطراف روستا، می‌شود ادعا کرد که باسعیدو (باشودو و باسیدو به گویش محلی) شاخص‌ترین روستا در یکی از رویداد مهم خروج بیگانگان انگلیسی در خلیج فارس در دوره رضا شاه پهلوی در حدود صد سال پیش بوده است. برخی از اهالی با بیان خاطرات درباره نظامیان انگلیسی از قول پدران و مادران خود، چگونگی خروج انگلیسی‌ها از روستایشان و حضور نیروی دریایی ایران را به خاطر می‌آوردند.

این روستا با داشتن آثار تاریخی، قبرستان‌های متعدد و آبادی‌های مختلف اطراف نشان از اهمیت آن در جزیره دارد. شاید کمتر روستایی در جزیره باشد که بارها در سفرنامه و اسناد تاریخی آمده است. بر اساس مصاحبه‌های مردم‌شناسی و بررسی‌های باستان‌شناسی باسعیدو دارای قبرستان‌های متعددی است. تعداد بالای قبرستان در اطراف روستا نشان از جمعیت بالا و آبادی می‌دهد.

نام‌شناسی روستای باسعیدو

در مورد نام روستای باسعیدو گفته شود که بر اساس صحبت پیران روستا و برخی از اسناد و سفرنامه‌های تاریخی نام روستا «هوجا» بوده است و بعد بنا به روایتی بعد به باسعیدو تغییر نام می‌یابد. هوجا یعنی محلی که هو(آب) زیاد بوده است. اهالی تعریف کردند از پدران و مادران خود شنیده‌اند که در گذشته در اینجا کمی که زمین را می‌کندیم به آب می‌رسیدیم به این دلیل نام روستا را هوجا می‌گفتند. در سفرنامه‌های ایرانیان و انگلیسی‌ها به نام هوجا اشاره شده است. محمد ابراهیم کازرونی که جزیره قشم را در دوره محمدشاه قاجار دیده و در سفرنامه‌اش درباره «هوجا» می‌نوسد که «اوجا» که آن را باسیدوی قدیم است. او همچنین نام روستا را باسیدو می‌نویسد و می‌نویسد که در آن ۲۵ خانه در کنار عمارت فرنگیان وجود دارد. قدیمی‌های روستا درباره منطقه‌ای قدیمی به نام «سینگو» (باسعیدو نو) می‌گویند که سدیدالسلطنه در کتابش «سنگو» نوشته است. سینگو به گویش محلی جزیره به معنی خرچنگ است که اهالی باسعیدو سَنگامی‌گویند در گزارش و نقشه‌های متعدد انگلیسی‌ها به‌بندر سینگو اشاره می‌کنند. لوریمیر آن را روستایی که ساکنان بومی در آن زندگی می‌کنند توصیف کرده است. قدیمی‌ها می‌گویند بُنخ سَنگامحلی بود که خرچنگ آنجا زیاد پیدا می‌شد. این ساحل در کنار پهب بنزین روستا قرار دارد و در گذشته برخی از اهالی خانه‌هایی هم برای خود ساخته شده بودند.

به‌طور کلی در نقشه و مکاتبات امروزی نام این روستای بندری «باسعیدو» نوشته می‌شود. اهالی نام روستای خود را «باشُودو» یا «باسیدو» می‌خوانند. در جلد اول کتاب مرآت البلدان مربوط به دوره ناصرالدین شاه قاجار، اعتمادالسلطنه نویسنده آن ضمن اشاره به نام‌های قدیمی جزیره (بنی کاوان، لافت، باسعد و قیس، کیش و…) درباره روستای باسعیدو اشاره می‌کند که دو شهر آباد و مهم جزیره لافت و باسعیدو هستند و می‌نویسد: «قریه «باسیدون» که اعراب بوسعیدان» گویند.

مرحوم احمد اقتداری از جمله پژوهشگران ایرانی است که اسم روستا را بر گرفته از درویشی به نام «باباسعید» نسبت می‌دهد. همچنین اشاره می‌کند که نام روستا برگرفته از واژه سید و یا سعید که به لهجه جنوبی‌ها مخفف شده و همان سعید کوچک و یا سید و سعید است. سدیدالسلطنه نام این روستا در کتاب‌های خود «تاریخ بندرعباس و خلیج فارس» و «سرزمین‌های شمالی پیرامون خلیج فارس و دریای عمان در صد سال پیش» «باسعیدو» تکرار شده است. قدیمی‌های روستا تأیید دارند در گذشته شخصی به نام باسعیدو در روستا ساکن بود و ایشان صاحب باغی که به آن مردم محلی باغِ سعیدو می‌گفتند. مرحوم حسین نوربخش به استناد مرحوم سدید السلطنه «بابا سعید» را از اعراب قبیله بنی معین می‌داند. قدیمی‌های روستا توضیح می‌دهند که در گذشته شخصی به نام سعیدو (نه سید) که اصالتاً عرب بود، در روستایمان زندگی می‌کرد. آنها می‌گویند که سعیدو (سعید) فردی مهم در زمان خود در روستایمان بود.

همانطور که اشاره شد بدنبال حضور مأموران انگلیسی‌ها در باسعیدو و کشت‌زنی‌های آنها در سطح جزیره، گزارشات زیادی در مورد این روستا نوشته‌اند که اکنون در مرکز اسناد دیجیتال کتابخانه قطر نگهداری می‌شوند. به عنوان مثال در سال ۱۸۶۴ میلادی سرهنگ لوئیس پلی انگلیسی مأمور انگلیسی برخی از روستاهای جزیره را بازدید می‌کند، نام روستا را باسیدور توصیف می‌کند و همچنین نام جزیره را کیشم می‌نویسد.

همچنین ژنرال سرپرسی سایکس مأمور دیگر انگلیسی در سفرنامه‌اش نام روستا را همان «باسعیدو» می‌نویسد و به دنبال آن علت خروج انگلیسی‌ها از این روستا را بدی آب و هوا توصیف می‌کند. لوریمیر دیگر مأمور انگلیسی که تقریباً تمامی سواحل و جزایر خلیج فارس را دیده اظهار می‌کند که این روستا به انگلیسی «باسادور» خوانده می‌شود. همچنین جرج کرزن مأمور انگلیسی نیز اسم این روستا را «باسادو» می‌نامد، ضمن آنکه اشاره می‌کند که محلی‌ها به آن باسعیدو می‌گویند.

به‌طور کلی نام این روستا در نقشه‌های انگلیسی‌ها، اسناد تاریخی و اطلاعات مردم‌شناسی؛ باسعیدو، باسیدو، باسادور، باسیدور خوانده شده است. ولی همانطور که اشاره شد در حال حاضر نام این روستا در تمامی نقشه‌ها و تقسیمات کشوری «باسعیدو» خوانده می‌شود. ساحل باسعیدو برای لنگر انداختن کشتی‌های بادبانی دارای اهمیت. است محمد ابراهیم کازرونی در دوره محمدشاه قاجار در سفرنامه‌اش در مورد بنادر و جزایر خلیج فارس شرحی به اهمیت لنگرگاه روستای باسعیدو (هفت فروند جهاز انگلیسی) را توصیف می‌کند. همچنین در کتاب بالزش «فارسانمه ناصری» نویسنده ضمن اهمیت دانستن ساحل قریه باسعیدو به حضور نظامیان انگلیسی در آن اشاره می‌کند. پس از آن اسماعیل رابین در جلد دوم «دریانوردی ایرانیان» از عصر استعمار ت امروز نام این روستا را مانند دیگر پژوهشگران «باسعیدو، باسیدو یا بابا سعیدو» می‌نویسد و در توصیفات خود از سواحل مناسب لنگر انداختن کشتی‌ها این روستا را شرح می‌دهد. غلامعلی بایندر فرمانده نیروی دریایی ایران در دوره پهلوی اول درباره این روستا می‌نویسد که باسعیدو در منتهی‌الیه غربی جزیره در زمین سنگی و شنی قرار دارد. ایشان بنا به تخصص خود لنگرگاه روستا را به مسافت ۶۰۰ متر و عمق ساحل را بین ۹ تا ۲۹ متر می‌نویسد. به‌طور کلی در نقشه و مکاتبات امروزی نام این روستای بندری «باسعیدو» نوشته می‌شود. اهالی نام روستای خود را «باشُودو» یا «باسیدو» می‌خوانند.

برای بررسی موقعیت جغرافیایی هوجا یا باسعیدو با قدیمی‌های روستا که صحبت کردم متوجه شدم در حدود نود سال پیش در ساحل این روستا، انواع کشتی‌های بادبانی مثل بوم، سَمبُوک لنگر انداخته بودند. اهالی باسعیدو و غرب جزیره دریانوردانی بودند که با این کشتی‌های بادبانی به بنادر هند و آفریقا تجارت دریایی داشتند. آنها در کنار

سایر دریانوردان جزیره از بصره خرما به بنادر ملیبار و بمبئی می‌بردند. از آنجا انواع ادویه و الوار چوب برای ساخت کشتی‌های چوبی به جزیره می‌آوردند. الوارهای چُندَل از زنگیبار و دیگر بنادر و جزایر در شرق آفریقا برای ساخت خانه‌های قشمی استفاده می‌شد. برای شناختن معنی نام این روستا (باسعیدو) برخی از اسناد و مکاتبات نظامیان انگلیسی را بررسی کردم. در کنار بررسی این اسناد و مطالعات پژوهش گران (ایرانی و نظامیان انگلیسی)، مصاحبه‌های مردم شناسی با قدیمی‌های روستا طی چندین سال انجام شد. به‌طور کلی نویسنده گان متعدد انگلیسی (کمپانی هند شرقی) نام این روستا را برگرفته از واژه «باسادور» فرمانده پرتغالی می‌دانند. آنها معنی این روستا را محل سکونت سفیر توصیف می‌کنند. از جمله افرادی که معنی باسعیدو را «مقر سفیر» می‌داند وادلا نایب کنسول فرانسوری در بوشهر که در کتابش «خلیج فارس در عصر استعمار» به این موضوع اشاره کرده است.

در این چند سال وقتی پیگیر معنی باسادور از قدیمی‌های روستای باسعیدو، هیچ کس از نام «باسادور» و معنی آن به عنوان فرمانده پرتغالی اطلاعی نداشتند. آنها گفتند ما هیچ وقت تا آنجاییکه از پدران و مادران خود شنیدیم، روستایمان را به این نام (باسادور) نمی‌شناسیم. برای آنها نام باسادور کاملاً بی معنی بود. به‌طور کلی نام

عبدالرضا دشتی‌زاده در نوشتار

«باسعیدو» جایی که

این روستا در نقشه‌های انگلیسی ها، اسناد تاریخی و اطلاعات مردم شناسی؛ باسعیدو، باسیدو، باسادور، باسیدور خوانده شده است. ولی همانطور که اشاره شد در حال حاضر نام این روستا در تمامی نقشه‌ها و تقسیمات کشوری «باسعیدو» خوانده می‌شود.

حضور انگلیسی هادر باسعیدو

آنچه روشن است بعد از یک دهه از خروج پرتغالی‌ها از جزیره قشم در دوره صفوی، مجدد بوسیله هلندی‌ها و انگلیسی‌ها مورد حمله قرار می‌گیرد. در مورد چگونگی حضور انگلیسی‌ها در باسعیدو و جزیره هنگام مر حوم احمد اقتداری در سلسله مقالات خود باعنوان «سرگذشت تاریخی چهار جزیره ایرانی باسعیدوی قشم، هنگام، تمب کوچک و بزرگ» و همچنین محمد علی بهمنی قاجار در مورد باسعیدو، شرح کاملی را از این اشغال نظامی را شرح می‌دهند. همچنین در کتاب «خلیج فارس در نیمه نخست قرن بیستم» نوشته امیرھوشنگ انوری بر اساس اسناد بایگانی شده وزارت امور خارجه، حضور انگلیسی‌ها را به تفصیل شرح داده شده است.

نخست در مورد چگونگی حضور انگلیسی‌ها در جزیره گفته شود که آنها در دوره سلطنت فتحعلیشاه قاجار با مجوز دولت ایران در سال ۱۳۳۴ قمری به بهانه مبارزه با دزدان دریایی جواسم و جلوگیری از تجارت برده و ایجاد امنیت وارد جزیره می‌شوند. انگلیسی‌ها پس از آن تاسیساتی از جمله سربازخانه، تلگرافخانه، بهداری، اسکله و.. برای نیروهای خود در باسعیدو احداث کردند. این سر آغاز حضور انگلیسی‌ها در باسعیدو به بهانه سرکوبی اعراب سواحل دریانورد و ایجاد تأمین امنیت، ولی در واقع نیت آنها انهدام ناوگان دریایی ایران و در دست گرفتن بازگانی در خلیج فارس و نظارت بر سایر کشورهای اروپایی بود.

آنچه از بررسی اسناد تاریخی برمی آید حضور انگلیسی‌ها در باسعیدو در همه سال‌های حضورشان به یک میزان نبوده است. نکته دیگر آنکه بر طبق گزارش انگلیسی‌ها آنها پس از بررسی مناطق مختلف جزیره قشم، باسعیدو را انتخاب کردند. لوریمیر در کتاب خود «تاریخ نگاری خلیج فارس» می‌نویسد که آنها سرانجام پس از بررسی جزیره و روستاهای «ادارستان و سَلَق»، روستای باسعیدو را جهت ایجاد پایگاه نظامی انتخاب

می‌کنند. آنچه روشن است یکی از دلایل انتخاب باسعیدو به غیر از موقعیت جغرافیایی بسیار مهم آن، داشتن سواحلی مناسب پیاده شدن قایق و کشتی‌های بادبانی بود. مرحوم سدید السلطنه در مورد انتخاب پایگاه انگلیسی‌ها می‌گوید که مستر کلارک، نخست منطقه کولغون و بعد به روستاهای سلخ و به شناس و مجدداً به روستای دوستکو جزیره قشم و در نهایت باسعیدو را انتخاب می‌نماید. آنچه روشن است انگلیسی‌های زیاده خواه پس از حضور در باسعیدو دست به ساخت سازهایی از جمله سربازخانه، مرکز فرماندهان، محل مشق تیزاندازی و همچنین برای خود تاسیسات رفاهی مثل بیمارستان، بار (میخانه به گویش محلی)، سساحل حمام آفتاب، زمین ورزشی و... می‌زنند. آنها همچنین برای خویش زمین فوتبال، تنیس، گلف می‌سازند. در کنار آن هفت آب انبار در اطراف روستا می‌سازند.

به‌طور کلی انگلیسی‌ها برای ایجاد پایگاه خود در باسعیدو انگیزه‌های متعددی داشتند. یکی از آن اهمیت خط تلگرف «هنداروپ» برای آنها در باسعیدو بود که باعث ارتباط آن با جزیره هنگام، بندرعباس، جاسک، کراچی می‌شد. نکته دیگر اهمیت باسعیدو برای عبور و مرور کشتی‌های بخار آنها بود و بدین ترتیب در باسعیدو انباری برای نگهداری زغال سنگ ساختند. همانطور که اشاره شد. میزان حضور انگلیسی‌ها در باسعیدو در همه